Щирий друг

Якось уранці старий Водяний Щур вистромив голову з води. Він мав блискучі як бісер очі, його сиві жорсткі вуса стирчали, а довгий хвіст скидався на гумовий шланг. Малі каченята плавали ставком, схожі на зграйку жовтих канарок, а їхня матуся, чисто-біла з червоними лапками, намагалася навчити їх стояти у воді на голові.

— Ви ніколи не потрапите у вищий світ, якщо не навчитеся стояти на голові, — торочила вона і час від часу показувала, як це робиться. Але каченята не звертали на неї анінайменшої уваги. Вони були зовсім молоді й не розуміли, якою перевагою є увійти у вище товариство.

— Які неслухняні діти! — вигукнув старий Щур. — Їх варто втопити.

— Іще чого! — обурилася качка. — Усі мають із чогось починати, і батьки мусять набратися терпіння.

— Ну, я нічого не знаю про батьківські почуття, — мовив Щур. — У мене сім'ї немає. Я і жонатий ніколи не був і надалі не збираюся. Любов — річ по-своєму непогана, але дружбу я ціную вище. Насправді я нічого у світі не знаю шляхетнішого й рідкіснішого за щиру дружбу.

— А як ви уявляєте, скажіть, будь ласка, обов'язки щирого друга? — запитала зелененька пташка Коноплянка, що сиділа неподалік на вербі й почула їхню розмову.

— Так, саме це і я хочу знати, — сказала Качка, а потім попливла на другий бік ставка і стала на голову, щоб показати дітям гарний приклад.

— Що за дурнувате питання! — вибухнув Щур. — Я очікую, що мій щирий друг буде мені вірним і відданим, аякже.

— А що б зробили для нього ви? — запитала пташка, погойдуючись на сріблястій гілочці і тріпочучи крильцями.

— Не збагну, про що ти? — здивувався Щур.

— Можна, я розповім вам одну історію на цю тему? — запропонувала Коноплянка.

— Історію про мене? — спитав Щур. — Якщо так, я слухатиму, я надзвичайно люблю літературу.

— Вона стосується і вас, — сказала Коноплянка, злетіла з верби, сіла на березі та розповіла історію про Щирого Друга.

— Жив собі один чесний хлопчик на ім'я Ганс…

— А він був дуже знаменитим? — втрутився Щур.

— Ні, — відповіла Коноплянка, — гадаю, він узагалі не був знаменитим, от тільки мав добре серце і симпатичне кругле личко. Він мешкав сам-самісінький у маленькій хатинці та щодня працював у своєму садку.

В усій околиці не було саду, гарнішого за сад Ганса. Там зростали грицики і левкої, турецька гвоздика і садові жовтці, іриси та васильки. Там цвіли червоні дамаські троянди і жовті троянди, лілові крокуси і сердечник луговий, фіалки золотаво-пурпурові й білі. Майоран і базилік, красолі й орлики, рута і материнка, нарцис і первоцвіт розквітали кожне у свій час згідно з плином місяців — одна квітка змінювала іншу, тому в саду завжди було чим помилуватися і стояв приємний аромат.

Малий Ганс мав багато друзів, але найвідданішим був гладкий Г'ю-Мірошник. І справді, таким відданим був Гансу багатий Мірошник, що жодного разу не проходив він повз його сад, не нарвавши собі,

перехилившись через огорожу, величезний оберемок квітів або в'язочку духмяних трав, не натоптавши собі кишені сливами й вишнями, коли приходила пора фруктів.

— Щирі друзі мають ділитись усім, — любив повторювати Мірошник, а малий Ганс притакував і всміхався, бо дуже пишався, що має друга з такими шляхетними думками.

Щоправда, бувало, сусіди дивувалися, чому багатий Мірошник нічого й ніколи не дарує Гансові, адже він мав сотні лантухів із борошном, які зберігалися на його млині, і шість дійних корів, і величеньку отару овець, які давали вовну, але Ганс ніколи не забивав собі голову такими питаннями, і ніщо не радувало його більше, ніж слухати оці всі чудові слова, які говорив Мірошник про відданість щирої дружби.

Так малий Ганс трудився у своєму садку. Навесні, влітку й восени він був дуже щасливий, та коли приходила зима і він не мав ані квітів, ані фруктів, щоб продати на базарі, він потерпав від холоду й голоду та нерідко мусив лягати спати зовсім не повечерявши, хіба що гриз якусь сушену грушу чи тверді горіхи. А ще взимку він почувався страшенно самотнім, бо Мірошник ніколи не заходив його провідати.

— Немає мені сенсу ходити в гості до малого Ганса, коли лежить сніг, — говорив Мірошник своїй Дружині, — бо коли в людей лихо, їм треба дати спокій, а не набридати відвідинами. Принаймні я саме так і розумію дружбу й упевнений, що маю рацію. Тож дочекаюся, поки прийде весна, а тоді й зайду до нього в гості, а він зможе подарувати мені великий кошик первоцвітів і буде щасливий.

— Ти, безумовно, дуже піклуєшся про інших, — відповідала його Дружина, яка сиділа у затишному кріслі біля великого каміну, де палали соснові дрова, — аж надто піклуєшся. Просто задоволення слухати, як ти говориш про дружбу. Упевнена, що й сам священик не міг би

говорити красномовніше за тебе, хоча він і мешкає у триповерховому будинку і носить золотий перстень на мізинці.

— Чи не могли б ми запросити малого Ганса до нас? — запитав наймолодший син Мірошника. — Якщо у бідного Ганса лихо, я віддам йому половину своєї каші й покажу своїх білих кроликів.

— Ну який же ти дурний! — заволав Мірошник. — Навіть не знаю, чи варто тебе посилати до школи. Здається, ти нічого не здатен навчитися. Та якщо малий Ганс прийде до нас, побачить наш напалений камін, і нашу смачну вечерю, і нашу велику карафу червоного вина, він може позаздрити, а заздрість — жахлива річ, яка руйнує людську натуру. Я, певна річ, не дозволю зруйнувати Гансову натуру. Я його найкращий друг, і завжди за ним наглядатиму й припильную, щоб він не наражався на спокуси. До того ж якщо Ганс сюди завітає, то, боронь Боже, попросить борошна в борг, а я йому дати не можу. Борошно — це одне, а дружба — зовсім інше, і не слід плутати одне з другим. Навіть слова ці пишуться по-різному й означають абсолютно різні речі. Будь-хто це розуміє.

— Як ти гарно говориш! — вигукнула Дружина Мірошника і налила собі повну склянку підігрітого пива. — Ти мене мало не заколисав. Чистісінько як у церкві.

— Багато хто гарно вчиняє, — відказав Мірошник, — але мало хто гарно розмовляє, а це значить, що говорити значно важче, ніж діяти, і воно також краще, — тут він суворо поглянув через стіл на найменшого сина, який так засоромився, що похнюпив голову, почервонів, заплакав, і сльози закрапали з його очей. Втім, він був такий юний, що йому треба вибачити…

— І це вся історія? — запитав Щур.

— Звісно, ні, — відповіла Коноплянка. — Це лише початок.

— Тоді ти сильно відстала від моди, — виголосив Щур. — Кожний хороший оповідач нині починає з кінця, потім переходить до початку, а закінчує серединою. Це нова методика. Я почув про неї днями від одного критика, який прогулювався навколо ставка з якимсь юнаком. Він багато просторікував про це питання, і я упевнений, що він цілком правий, бо мав на очах сині окуляри, а на голові — лисину, а коли юнак робив якесь зауваження, він повсякчас пирхав і пхекав. Проте продовжуй свою історію, прошу. Мені надзвичайно подобається Мірошник. У мене самого буває безліч прекрасних почуттів, тож у нас багато спільного.

— Що ж, — цвірінькнула Коноплянка, підстрибуючи то на одній, то на другій ніжці, — щойно закінчилася зима і первоцвіти почали розпускати свої блідо-жовті зірочки, Мірошник сказав Дружині, що спуститься у долину провідати малого Ганса.

— Ну яке ж ти маєш добре серце, — вигукнула Дружина, — ти весь час думаєш про інших. Та гляди не забудь узяти великий кошик для квітів.

І от Мірошник зв'язав міцним дротом крила свого вітряка і спустився з пагорба з кошиком у руках.

— Доброго ранку, малий Гансе, — привітався Мірошник.

— Доброго ранку, — відповів Ганс, спираючись на лопату й усміхаючись від вуха до вуха.

— Як тобі велося взимку? — спитав Мірошник.

— Ой, — вигукнув Ганс, — який ти добрий, що питаєш, просто дуже добрий. Чесно кажучи, мені було доволі скрутно, але зараз уже прийшла весна, і я щасливий, і всі мої квіти почуваються добре.

— Ми частенько говорили про тебе взимку, Гансе, — сказав Мірошник, — цікавилися, як ти там почуваєшся.

— Дуже люб'язно з твого боку, — відповів Ганс. — Я мало не почав побоюватися, що ти мене забув.

— Гансе, ти мене дивуєш, — сказав Мірошник, — дружба не забувається. Це найпрекрасніше в дружбі, проте боюся, ти не розумієшся на поезії життя. А який гарний вигляд, до речі, мають твої первоцвіти!

— Вони справді дуже гарні, — погодився Ганс, — просто щастя, що їх у мене так багато. Я збираюся віднести їх на базар і продати доньці Бургомістра, а на виручені кошти викупити свою грабарку.

— Викупити грабарку? Невже ти її продав? Це вельми нерозумний крок!

— Так, але справа в тому, що я не мав іншого виходу. Розумієш, узимку мені було дуже важко, навіть на хліб грошей не було. Тож спершу я продав срібні ґудзики від своєї парадної куртки, потім срібний ланцюжок, потім велику люльку, і нарешті я продав свою грабарку, якою возив землю. Але тепер я збираюся все викупити назад.

— Гансе, — мовив Мірошник, — я віддам тобі свою грабарку. Вона, щоправда, потребує ремонту: один бортик зовсім зламався, щось там зіпсувалося у маточинах коліс, та попри все це я тобі її віддам. Знаю, це дуже щедрий подарунок, і багато хто вважатиме мене напрочуд нерозсудливим, через те що я з нею розлучаюся, але я не такий, як усі. Я гадаю, що щедрість становить сутність дружби, та, крім того, в мене є нова грабарка. Так, можеш не сушити собі голови, я віддаю тобі свою грабарку.

— О, це справді дуже щедро, — сказав малий Ганс, і його миле кругле обличчя аж засвітилося від задоволення. — Я легко зможу її полагодити, бо маю гарну дерев'яну дошку в хаті.

— Дерев'яну дошку! — вигукнув Мірошник. — Та це ж саме те, що мені потрібно для покрівлі клуні. Там велика діра, і зерно намокне, якщо я не затулю її. Добре, що ти згадав про дошку. Дивовижно, як одна добра справа породжує іншу. Я віддав тобі грабарку, а ти тепер віддаси мені дошку. Звісна річ, грабарка набагато дорожча за дошку, але щира дружба вища за такі дрібниці. Прошу, давай її сюди, і я просто сьогодні ж візьмуся лагодити свою клуню.

— Гаразд, — гукнув малий Ганс, побіг до стодоли і витяг звідти дошку.

— Не така вже вона й велика, ця дошка, — зауважив Мірошник, побачивши її. — Боюся, коли я відремонтую покрівлю, нічого не залишиться на ремонт моєї грабарки… Впевнений, ти хочеш віддячити мені своїми квітами — ось тобі кошик, наповни його по самі вінця.

— По самі вінця? — у голосі малого Ганса забринів сум, бо кошик був величезний, і хлопець розумів, що коли наповнить його, не матиме з чим іти на базар, а йому так кортіло викупити свої срібні ґудзики.

— Ну знаєш, — образився Мірошник, — оскільки я віддав тобі свою грабарку, гадаю, я маю право попросити декілька квіточок. Можливо, я помиляюся, але я вважав, що в дружбі, щирій дружбі, немає місця для себелюбства й жадібності.

— Любий мій друже, мій найкращий друже, — закричав малий Ганс. — Забирай усі квіти з мого саду. Твоє гарне ставлення до мене дорожче за срібні ґудзики! — і він побіг рвати усі свої чудові первоцвіти і наповнив ними кошик Мірошника.

— Прощавай, малий Гансе, — сказав Мірошник і пішов угору пагорбом із дошкою на плечі та великим кошиком у руці.

— Прощавай, — відізвався малий Ганс і знову почав весело копати землю, бо дуже зрадів через обіцяну грабарку.

Наступного дня він підв'язував жимолость біля ґанку, коли почув голос Мірошника, який гукав до нього з дороги. Ганс зістрибнув із драбини, побіг через сад і визирнув понад парканом.

Там стояв Мірошник із великим лантухом борошна на плечі.

— Любий мій Гансику, — сказав Мірошник. — Чи не віднесеш ти цей мішок борошна на базар для мене?

— Вибач, будь ласка, — відповів Ганс, — але сьогодні я страшенно заклопотаний. Мені треба підв'язати усі оці лози, полити всі квіти і підрівняти всю траву.

— Ну знаєш, — образився Мірошник, — по-моєму, якщо врахувати, що я збираюся віддати тобі свою грабарку, дуже нечемно з твого боку мені відмовляти.

— Ой, не кажи так! — змолився малий Ганс. — Я б не хотів бути з тобою нечемним нізащо у світі. — І він побіг по свого капелюха й, аж згинаючись під важким лантухом, потягся на базар.

День був дуже спекотний, на дорозі стовпом стояла курява, і коли Ганс пройшов шість довгих миль, він так знесилився, що був змушений сісти перепочити. Проте за хвильку він мужньо поплентався далі і врешті-решт дістався базару. Вичекавши певний час, він продав мішок борошна за дуже гарну ціну і негайно повернувся додому, бо боявся, що коли затримається допізна, на нього дорогою нападуть розбійники.

"Це був дуже, дуже важкий день, — зітхнув Ганс, вкладаючись спати, — проте я радий, що не відмовив Мірошникові, бо він мій найкращий друг, та ще й збирається віддати мені свою грабарку".

Вдосвіта наступного дня Мірошник з'явився по гроші за своє борошно, а малий Ганс так намучився напередодні і ще лежав у ліжку.

— Нічого собі! — вигукнув Мірошник. — Ну ти й ледар! Враховуючи, що я збираюся віддати тобі свою грабарку, гадаю, ти міг би працювати й побільше. Неробство — великий гріх, і мені не подобається, коли хтось із моїх друзів байдикує або лінується. Ти не повинен ображатися на мої відверті слова. Мені б і на думку не спало їх вимовляти, якби я не був тобі другом. Яка користь від дружби, якщо ти не можеш сказати правду? Будь-хто може лестити, казати приємне і гарне, але щирий друг завжди говорить неприємне і не боїться завдати болю. Щирий, справжній друг розуміє, що так краще, бо знає, що приносить користь.

— Вибач, будь ласка, — сказав малий Ганс, протираючи очі та знімаючи нічний ковпак, — просто я так утомився вчора, що вирішив трошки полежати, послухати, як співають пташки. Знаєш, мені завжди краще працюється, коли я послухаю пташині співи.

— Все це дуже добре, — Мірошник поплескав малого Ганса по спині, — бо я хочу, щоб ти пішов зі мною до млина, як одягнешся, і полагодив мені покрівлю на клуні.

Бідоласі Гансу кортіло попоратись у своєму садку, бо він уже два дні не поливав квітів, але він боявся образити Мірошника, який був для нього таким гарним другом.

— Ти гадаєш, було б не по-дружньому з мого боку сказати, що я дуже заклопотаний? — спитав він несміливо й сором'язливо.

— Ну знаєш, — обурився Мірошник, — не думав я, що прошу у тебе забагато, а надто враховуючи, що я збираюся віддати тобі свою грабарку; але, звісно, якщо ти відмовишся, я піду і зроблю все сам.

— Та в жодному разі! — і малий Ганс схопився з ліжка, одягнувся і пішов за Мірошником до клуні.

Він пропрацював цілісінький день, до самого заходу сонця, і тоді Мірошник підійшов подивитися, як там у нього справи.

— Ти вже полагодив дірку в покрівлі, Гансику? — гаркнув Мірошник весело і жваво.

— Все відремонтовано, — малий Ганс зліз із драбини.

— Бачиш, — зауважив Мірошник. — Найприємніша робота та, яку виконуєш для інших.

— Це велика честь слухати, як ти говориш, — відізвався малий Ганс, коли сів і витер піт із чола. — Велика, величезна честь. Боюся, в мене ніколи не народяться такі чудові ідеї, як у тебе.

— Народяться й у тебе, якщо докладеш зусиль. Поки що ти займаєшся практикою дружби, а колись дійдеш і до теорії.

— Гадаєш, у мене вийде? — запитав малий Ганс.

— Не маю жодних сумнівів, — відказав Мірошник. — А тепер, коли ти полагодив покрівлю, піди краще додому й відпочинь, бо я хочу, щоб узавтра ти загнав моїх овець на пасовисько в гори.

Бідолашний Ганс не насмілився заперечувати, тож рано-вранці наступного дня Мірошник підігнав свою отару до його хатини, й Ганс

погнав її в гори. Він витратив на це цілий день і повернувся додому такий знесилений, що заснув просто на стільці та прокинувся, коли день уже був у розпалі.

"Як чудово проведу я час у своєму садку!" — порадувався він і тут-таки взявся до роботи.

Але йому так і не судилося доглянути за квітами, бо його друг Мірошник безнастанно приходив і посилав кудись із різноманітними дорученнями або викликав на млин допомагати в роботі. Ганс час від часу дуже журився, бо боявся, що квіти гадатимуть, ніби він їх покинув, але втішався думками про те, що Мірошник — його найщиріший друг. "До того ж, — думав він, — Мірошник збирається віддати мені свою грабарку, а це велика щедрість".

Отак малий Ганс трудився на Мірошника, а той проголошував красиві слова про дружбу, які Ганс занотовував у записнику й перечитував ночами, бо дуже любив учитися.

Сталося так, що одного вечора, коли Ганс грівся у себе в хатині біля вогнища, хтось голосно затарабанив у двері. Ніч була буремною, сильний вітер завивав так, що спершу Ганс подумав, що то негода хилитає дверима. Проте застукали вдруге, а потім і втретє — найгучніше.

"Це якийсь нещасний подорожній", — сказав собі Ганс і побіг до дверей.

На порозі стояв Мірошник із ліхтарем в одній руці та великим ціпком у другій.

— Любий Гансику, — заволав Мірошник, — у мене велика біда. Мій синочок упав із драбини й сильно забився, отож я іду по Лікаря. Але він мешкає так далеко, а ніч така буремна, що я подумав — ліпше, коли ти

підеш замість мене. Ти ж знаєш, я збираюся віддати тобі свою грабарку, тож буде справедливо, якщо і щось зробиш для мене навзаєм.

— Певна річ! — вигукнув Ганс. — Те, що ти звернувся до мене, я сприймаю як шану й зараз-таки вибираюся в дорогу. Тільки дай мені свій ліхтар, бо ніч така темна, боюся, я можу впасти в канаву.

— Вибач, але це мій новий ліхтар, — сказав Мірошник, — буде великою втратою, якщо з ним щось станеться.

— Ну нічого, я якось упораюся, — заспокоїв його малий Ганс, надягнув свою кожушину, теплу червону шапку, зав'язав на шиї шарф і подався з дому.

Як ревіла буря! Ніч була така темна, що Ганс нічого не бачив, а вітер мало не збивав його з ніг. Проте він мужньо йшов уперед і аж за три години дістався будинку Лікаря й постукав у двері.

— Хто там? — гукнув Лікар, вистромившись з віконця спальні.

— Малий Ганс, Лікарю.

— І чого тобі треба, Гансику?

— Мірошників син зірвався з драбини й забився, тож Мірошник хоче, щоб ви приїхали негайно.

— Гаразд! — відповів Лікар. Він наказав сідлати коня, і взув міцні чоботи, і взяв ліхтар, і спустився вниз, і поскакав до будинку Мірошника, а малий Ганс плентався слідом.

А буря все ятрилася й ятрилася, а хлюща лила й лила потоками, і Ганс не бачив, куди йде, то й відстав від коня. Врешті-решт він

заблукав, збився на манівці й загруз у трясовині, а це було дуже небезпечне місце, бо там крилося повно провалин, — і малий Ганс потонув. Його тіло знайшли наступного дня козопаси: воно спливло на поверхню, і козопаси віднесли його до хатинки.

Усі пішли на похорон малого Ганса, бо його любили, а Мірошник виступив головним плакальником.

— Оскільки я був його найщирішим другом, — виголосив Мірошник, — буде справедливо, якщо я матиму найкраще місце. — І він, у довгій чорній пелерині, очолив поховальну процесію й раз у раз витирав очі великим носовичком.

— Смерть малого Ганса — важка втрата для нас усіх, — сказав Коваль, коли похорон завершився й усі розсілись у таверні випити вина з корицею і попоїсти солодких пиріжків.

— Важка втрата, принаймні для мене, — відізвався Мірошник. — Господи, та я мало не віддав йому свою грабарку, а зараз не знаю, що мені з нею робити. Вона мені страшенно заважає на подвір'ї, а така ж потрощена, що за неї нічого не виручиш, якщо спробувати продати. В подальшому я більше нічого й нікому не віддаватиму. Бо твоя щедрість на тобі ж і окошиться…

— Ну, і що далі? — запитав Щур по тривалій паузі.

— Це кінець, — відповіла Коноплянка.

— А що сталося з Мірошником? — поцікавився Щур?

— Знати не знаю, — мовила Коноплянка, — й більше того — знати не хочу.

— От і видно відразу, що в твоєму характері немає співчуття, — промовив Щур.

— Боюся, ви не зрозуміли моралі цієї історії, — зауважила Коноплянка.

— Чого не зрозумів? — заверещав Щур.

— Моралі.

— Ти хочеш сказати, що ця історія має мораль?

— Звісно, має, — сказала Коноплянка.

— Ну знаєш, — розлютився Щур. — Ти мусила мене попередити, перш ніж почала свою історію. Тоді я б і слухати тебе не став, я би просто пирхнув і пхекнув, як отой критик. Власне, ще й зараз не пізно.

І він щосили запирхав і запхикав, хляснув хвостом по воді й пірнув у свою підводну нору.

— Ну, і як вам цей Щур? — запитала Качка, яка підпливла за декілька хвилин. — Він має багато гарних рис, але я, зі свого боку, маю материнські почуття, і коли бачу затятого старого парубка, то мені сльози навертаються на очі.

— Боюся, що я його розсердила, — зауважила Коноплянка. — Справа в тому, що я розповіла йому історію з мораллю.

— О, це завжди дуже й дуже небезпечно, — вирекла Качка.

І я з нею цілковито погоджуюся.